

УПРАВЛІННЯ ЗАОЩАДЖЕННЯМИ У ВІДТВОРЕННІ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Фомішина В.М.

Розглянуто обсяги і динаміку заощаджень в Україні, проведено статистичні порівняння цих показників з іншими країнами, досліджено проблеми конвертації заощаджень в інвестиційні ресурси формування й розвитку основного капіталу.

Постановка проблеми. Кількісно-якісні характеристики наявного капіталу є визначальними як для механізму функціонування будь-якої економічної системи, так і для забезпечення мети її розвитку. Відповідно, проблеми використання макроекономічного потенціалу заощадження у відтворенні і нагромадженні діючого капіталу в економіці залишаються вкрай важливими, потребують адекватної уваги і вирішення. Із врахуванням необхідності переходу до економіки знань ці питання отримують стратегічне значення у зв'язку зі зміною структурних співвідношень між різновидами капіталу і їх ролі у розвитку.

Це надає актуальності дослідженню проблем заощадження в системі чинників та результатів суспільного прогресу, та потребує поглибленого наукового осмислення сутності змін, що відбулися в механізмах здійснення й державного регулювання процесів формування доходів інституційних секторів економіки України, розподілу доходів на споживчі та заощаджувально-інвестиційні цілі, визначення ролі та місця заощадження у забезпеченні відновлювального та поступального зростання сучасних економік шляхом відтворення основного капіталу.

Аналіз досліджень та публікацій. Вагомі теоретико-методологічні напрацювання в цій царині належать видатним ученим Дж. Кейнсу, С. Кузнецю, Ф. Модільяні, М. Фрідмену, І Фішеру. Проблеми заощадження загалом та окремі аспекти їх впливу на соціально-економічний розвиток знаходять відображення в сучасних дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як В. Апопій, М. Алексеєнко, А. Бикова, І. Бочан, О. Ватаманюк, А. Вдовиченко, О. Вовчак, М. Далаймі, М. Денисенко, С. Захарін, В. Карковська, Б. Кваснюк, І. Крючкова, В. Мандибура, М. Маковецький, В. Марцинкевич, О. Мних, С. Панчишин, Б. Пасхавер, Л.

Прокопишин, М. Савлук, М. Соколик, О. Стефанишин, В. Рисін, П. Толмачов, В. Томас, Л. Федулова, Т. Фугало, А. Ходжаян, В. Шевчук, Л. Шинкарук, С. Шумська та ін. Завдяки працям вчених спостерігається швидкий прогрес у розробленні теоретичних підходів до визначення функціональної спрямованості заощадження, можливостей їх практичного застосування в розбудові економіки країни.

Водночас питання комплексного впливу процесів споживання і заощадження на економічний розвиток залишається значною мірою невирішеним.

Завданням дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад, які визначають концептуальну платформу управління потенціалом заощаджень та посилення їх ролі в формуванні основного капіталу, що складає матеріальну основу розвитку національних економік.

Виклад основного матеріалу. Кількісно-якісні характеристики наявного капіталу є визначальними як для механізму функціонування будь-якої економічної системи, так і для забезпечення мети її розвитку. Загальні інвестиційні можливості національної економіки в межах поступального розвитку зумовлюються величиною валового національного заощадження і його використанням на цілі нагромадження капіталу. Інвестиції як спосіб залучення заощаджень в реальний економічний процес, механізм трансформації заощаджень у підтримання та розширення виробництва, що ґрунтується на відновленні та нагромадженні капіталу, є необхідною проміжною ланкою у перетворенні потенційних можливостей економічних систем до розвитку – фінансових ресурсів (заощаджень) – в реальне джерело розвитку – фізичний, людський і природний капітал. В результаті акумулювання відповідними інституційними одиницями, заощадження стають фінансовою основою інвестиційного процесу, який є тривалим і передбачає низку перетворень: ресурси – вкладення – приріст капітальної вартості – корисний ефект. Безперервність цього процесу забезпечується інвестиційною діяльністю, а потужність і ефективність використання його як джерела розвитку визначають ризики і проблеми, які можуть виникнути на різних етапах цієї трансформації заощаджень у інвестиції, як то: який обсяг заощаджень в економічній системі та яка їх структура за учасниками (суб'єктами); наскільки повно вони трансформуються в інвестиційний попит; яка частина заощаджень залишається невикористаною, втраченою для розвитку; як інвестиційний попит розподіляється на реальні (капіталовкладення) та фінансові інвестиції; в якій кількості і в яких

пропорціях інвестиційні кошти спрямовуються в сучасні різновиди капіталу (фізичний, людський, природний); в розвиток яких галузей і технологічних укладів спрямовується додатковий капітал та ін. Загалом країни суттєво різняться за нормою валових заощаджень (рис.1)*

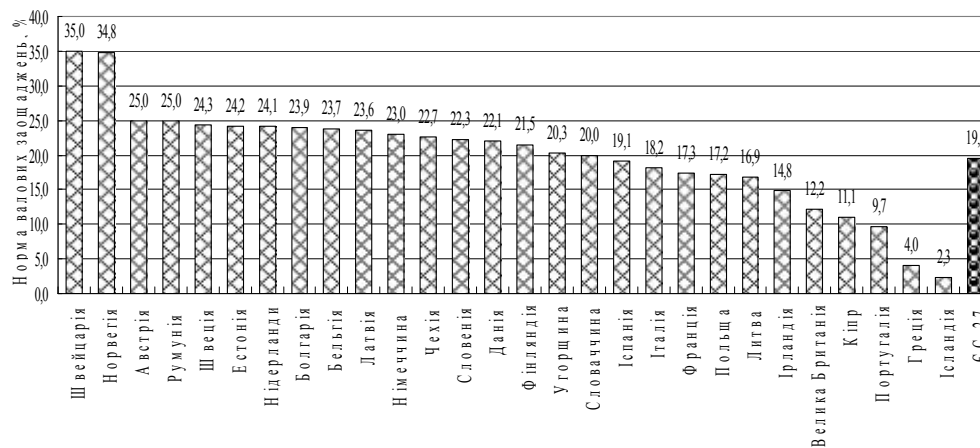

Рис. 1. Норма валових заощаджень в країнах ЄС (%), 2010 р.

*Складено за даними [1]

Водночас існує залежність між нормою заощаджень, інвестиціями в основний капітал і темпами зростання економіки. Країни з вищою за середню по ЄС нормою заощаджень загалом відрізняються вищими темпами економічного зростання (наприклад, Румунія, Болгарія, Словаччина); країни з нижчою нормою заощаджень – нижчими (наприклад, Португалія, Греція, Данія). Країни, які мають в розпорядженні більші національні заощаджувально-фінансові ресурси і спрямовують їх у традиційний фізичний капітал, демонструють не тільки вищу здатність до здійснення інвестиційної політики, але і більшу захищеність від коливань світової економічної кон'юнктури (рис.2)*.

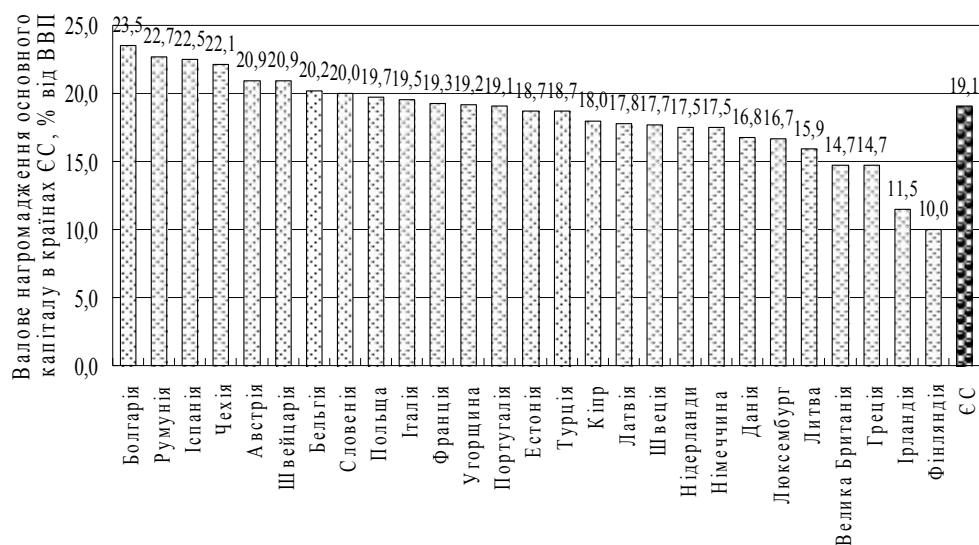

Рис. 2. ВНОК в країнах Європи, 2010 р. (% від ВВП)

*Складено за даними [1]

Загальні інвестиційні можливості економіки України зумовлюються величиною заощадження і його використанням на цілі нагромадження капіталу (табл. 1).

Таблиця 1

Валове нагромадження та заощадження в Україні у 2001-2010 рр. (у фактичних цінах)*

Показники	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
ВВП, млн грн	225810	267344	345113	418529	544153	720731	948056	914720	1094607	
Валове заощадж., млн грн	62632	74330	109808	113362	126980	177217	197473	151746	197649	
% до ВВП	27,7	27,8	31,8	27,1	23,3	24,6	20,1	16,6	18,1	
Валове нагромадження ОК, млн. грн.	43289	55075	77820	96965	133874	198348	250158	164522	208288	
% до ВВП	19,2	20,6	22,5	23,2	23,2	27,5	26,4	18,0	19,2	
Валове нагромадження ОК, % до валових заощаджень	69,1	74,1	70,1	85,5	105,4	112,0	126,7	108,4	105,4	

*Розраховано за [2,3]

Статистичні дані, наведені у табл. 1, показують, що, по-перше, норма валових заощаджень у вітчизняній економіці є досить високою, і до 2009 р. не опускалась нижче 20% ВВП; по-друге, норма заощаджень і темпи зростання ВВП демонструють паралельну динаміку; найвищій нормі заощаджень відповідають найвищі темпи ВВП у 2004 р.; по-третє, фінансово-економічна криза різко обмежила можливості інвестиційного процесу; спроби в процесі управління утримати споживання і рівень життя населення від ще більшого падіння зводились до того, що частка норми нагромадження постійно скорочувалась на користь кінцевого споживання; по-четверте, з 2006 р. валових заощаджень недостатньо для здійснення нагромадження основного капіталу, що обумовлює необхідність запозичень на міжнародному ринку капіталу.

Водночас реалізацію стратегії поступального розвитку доцільно забезпечити в першу чергу на власних фінансових ресурсах. Якщо валові заощадження показують загальні потенційні можливості відтворення основного капіталу, то чисті заощадження – саме його приросту (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги чистих заощаджень в Україні у 2000–2010 рр.

Показники	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Валовий внутрішній продукт, млрд грн	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	914,7	1094,6
Чисте заощадження, млрд грн	26,4	34,5	63,2	62,8	68,7	104,1	109,6	44,5	82,3
Частка заощадження в ВВП, %	11,72	13,29	18,32	14,23	12,63	14,45	11,56	4,8	7,5
Індекси ВВП, % до попереднього року	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3	107,9	102,3	84,9	102,4

*Розраховано за [2,3]

Абсолютна величина цих ресурсів недостатня для забезпечення поступального розвитку. Як зазначає І. Крючкова, «в Україні, яка пережила тривалий період інвестиційного голоду, у найближчі п'ять років приріст нагромадження основного має випереджати приріст ВВП

мінімум удвічі [4]. У той же час рівень валового нагромадження основного капіталу – більше 20% ВВП аж до кризового 2009 р. – вже не видається низьким порівняно з іншими країнами. Країни ЄС, які проводять активну технологічну модернізацію, витрачають на нагромадження основного капіталу біля 18% ВВП. Водночас, за величиною валового нагромадження на одну особу Україна відстає від США в 6,7 разів і в 10 разів від Австрії (табл. 3).

Таблиця 3

Валове нагромадження основного капіталу на одного жителя, дол. США, 2009 р.

Показник	Країни		
	Україна	Австрія	США
ВВП за паритетом купівельної спроможності, млн дол. США	264376	416380	12987400
Обсяг ВНОК	47587	88689	2138200
Чисельність населення, млн осіб	45,9	8,3	307,5
ВНОК на одну особу	1036,7	10685	6953,5

Розраховано за [2,3]

Здійснений аналіз параметрів заощадження, інвестування і відтворення фізичного капіталу свідчить про консервацію негативних процесів у цій сфері. Темпи приросту основних засобів тривалий час є вищими за темпи приросту ВВП, отже, зростання їх обсягу не знаходило відповідного відображення в економічному зростанні (табл.4)*.

Таблиця 4

Динаміка ВВП і вартості основних засобів в економіці України

Показник	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Основні засоби (млрд грн)	965	1026	1141	1276	1569	2047	3150	3904	6649
Індекс основних засобів, % до 1990 р.	114,6	118,4	123,4	128,1	134,5	142,7	150,0	153,8	157,3
ВВП (млрд грн, у фактичних цінах)	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1085,9
Індекс ВВП, % до 1990 р.	49,7	54,4	61,0	62,7	67,3	72,6	74,2	63,3	65,9

Складено за [2,3]

Узагальнюючим показником якості нагромадженого капіталу можна вважати суспільну продуктивність праці. Поряд із позитивною динамікою показника валового нагромадження капіталу, в Україні відбувається катастрофічне падіння продуктивності праці: за даними австрійського банку Creditanstalt, з початку 1990-х рр. до початку 2000-х рр. продуктивність праці зросла в Польщі (240%), Угорщині (140%), Чехії (109%), а в Україні на 86% знизилася. Загальна продуктивність праці у вітчизняній економіці становить лише 16% від економіки США; робота, яка виконується американським робітником за один день, у українця зайняла б 6 днів, у росіянина – 3 [5].

Низька продуктивність праці є відображенням недостатньої кількості і низької якості фізичного, людського та природного капіталу в національному багатстві та їх незбалансованості, що стає перешкодою поступальному економічному розвитку, а вирішення проблеми пов'язується із державним управлінням заощаджувально-інвестиційними процесами.

Протягом останніх десятиліть утверджується справедлива думка про зростання значення людського і природного капіталу в економічному розвитку, яка підтверджується досвідом прогресивного поступу розвинених країн Заходу. Водночас в рамках сучасних загальноцивілізаційних трансформацій у напрямку людиноцентристських економічних систем, по суті, домінують спроби повністю відкинути взагалі принципи технологічної детермінованості, що створює спотворений підхід до нагромадження трьох видів капіталу (у першу чергу, на користь людського). Хоча сучасна еволюція економічних систем – це еволюція людини, проте фізичний капітал як утілення сукупних знань та досвіду людини, продовження її природних (біологічних) сил, як і раніше, становить об'єктивне підґрунтя суспільного прогресу.

Тому стосовно трансформаційних економік, в тому числі України, першочерговим, поряд із нагромадженням людського і природного капіталу, залишається нагромадження фізичного капіталу. Найякісніша освіта, найвища кваліфікація і креативність працівників не забезпечуватимуть бажаного позитивного ефекту у зростанні продуктивності праці і досягненні економічного розвитку за умови відсталого виробничого і інфраструктурного апарату, який становить матеріальну основу розширеного відтворення.

Висновки. Сучасні параметри розвитку економічних систем передбачають адекватні показники кількості і якості основного капіталу, а вже зміна якісного змісту і нові властивості елементів основного капіталу

змінюють місце і роль людини, її здібностей і знань у сучасному виробництві, забезпечують впровадження екологічних і соціальних технологій, які зберігають і примножують природний капітал. Необхідно використати усі можливості для створення соціально-орієнтованого ринкового господарства, дбати про достатню мотивацію трудової зайнятості і підприємництва, здійснювати заходи відносно інституційного і інформаційного забезпечення заощаджень із їх подальшим інвестуванням, а також стимулювати ефективну структуру і обсяги інвестування в основний капітал. Результати дослідження свідчать, що без дієвого механізму управління і втручання держави у створення сприятливого інвестиційного, виробничого та морального клімату утримати обрані пріоритети не вдасться.

Література

1. National accounts – GDP. Statistics Explained (2012/1/1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/National_accounts.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.
4. Крючкова И. Структурирование экономики: действие Закона золотого сечения [Електронний ресурс] / И. Крючкова. – Режим доступу: <http://iee.org.ua/ru/publication/101/>.
5. Степанюк В. Модернизация как задача экономических реформ [Електронний ресурс] / В. Степанюк. – Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/derzhava/ekonomika/72780>

Abstract

Fomishina V.M.

Management of savings in the reconstruction of the national economy's principal capital

The volume and dynamics of savings in Ukraine are observed, the statistic comparison of these figures with the other countries is made, the problems of savings' converting into investment resources of the national economy's principal capital forming are investigated.